

Stema Ioanei Alexandru Saint-Georges – pagină de istorie familială

ANA-FELICIA DIACONU

Între documentele adunate cu atâta grijă de Alexandru Saint-Georges de-a lungul întregii sale vieți, și păstrate o vreme în muzeul care i-a purtat numele¹, unul atrage atenția în mod deosebit grație următoarei notițe: „Inel pecete purtat de Ioana Alex. Saint-Georges, născută N.I. Grădișteanu. Jumătatea din stânga reprezintă armele familiei Grădișteanu, cea din dreapta pe ale familiei Saint-Georges. Deasupra o coroană de conte, 1927, București”². Referințele se opresc aici, dar, din fericire, ele sunt însoțite de imaginea stemei pomenite și de alte materiale de aceeași factură, care credem că merită să fie cunoscute. Stema constă într-un scut de tip polonez despicat, jumătate tăiat la senestra, încărcat în 1°, pe albastru, cu un personaj în armură, redat pe jumătate, ținând în mâna dreaptă un sceptru dispus în pal și călcând un șarpe ce iese din linia despărțitoare; în 2°, pe argint, o acvilă naturală în zbor deschis; și în 3°, tăiat în bandă, pe roșu și aur, o stea cu șase raze din una în alta (figura 1).

Cine era însă acest personaj la care ne referim? Este vorba de cea de-a doua soție a lui Alexandru Saint-Georges, ca urmare a căsătoriei încheiate la 27 aprilie 1927³, după divorțul acestuia de Aurora I. Vlădescu (1919). Fiică a colonelului de cavalerie și apoi a senatorului N. Grădișteanu și a Smarandei, născută Olănescu, Ioana Grădișteanu⁴ era reprezentanta unei familii cu vechi tradiții, atestată documentar, potrivit lui Octav George Lecca, încă din sec. al XIII-lea, ca venind din Transilvania și care, la mijlocul sec. al XVI-lea, dădea deja Țării Românești pe unii dintre cei mai de vază boieri ai săi⁵. Căsătoria sa cu Alexandru Saint-Georges, la

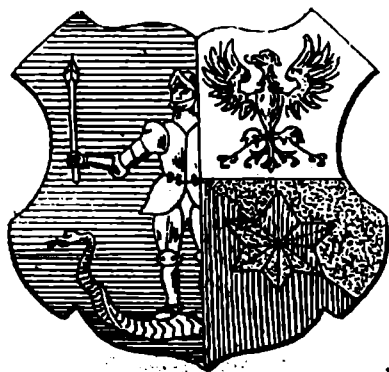

fig. 1

¹ Pentru alte informații privind activitatea muzeului vezi și Ana-Felicia Diaconu, *Muzeul „Alexandru Saint-Georges” – repere istorice*, în „Hrisovul”, Buletinul Facultății de Arhivistică, IV-V/1999, p. 241-245.

² D.A.N.I.C., fond Saint-Georges, XIV/2, f. 3.

³ *Ibidem*, XV/1, f. 7.

⁴ Octav George Lecca, *Familii boeresti române. Istoric și genealogie (după izvoare autentice)*, București, 1899, p. 261. Aici apare menționată cu prenumele său în forma franceză: *Jeana*.

⁵ *Ibidem*, p. 260.

rândul său descendent al unei familii străvechi, a creat contextul potrivit combinării armoriilor tradiționale ale celor doi, rezultând una dintre cele mai frumoase mostre de heraldică privată românească.

O primă observație care se impune este aceea că s-a preferat plasarea armelor familiei soției în primul cartier, cartierul de onoare, deși în mod curent, cel puțin în spațiul occidental sau central european, acesta era destinat, în primul rând, soțului, respectiv armelor principale⁶. În acest fel, armele de noblețe și totodată cele mai vechi, aparținând soțului, au fost plasate în cartierele doi și trei. Această preferință nu trebuie să surprindă în condițiile în care stemele boierești românești au rezultat preponderent în urma procesului de auto-concedare⁷, nefiind supuse unor reguli imuabile sau recunoscute de vreo autoritate oficială. Prin urmare, în cartierul 1° ni se înfățișează parțial stema familiei Grădișteanu, așa cum figurează ea, însă de această dată în formă completă, în sigiliul de secol XIX al fostului ministru Constantin S. Grădișteanu (1830-1890): scut triunghiular încărcat pe albastru cu un personaj în armură, ținând în dextera un buzdugan și în senestra o sabie, călcând în picioare un șarpe. Scutul este timbrat de o acvilă cruciată, deasupra căreia este plasată, fără să o atingă, o coroană de conte; suportii sunt doi lei afrontați, iar la bază deviza binecunoscută: DATORIA ÎNAINTE DE TOATE⁸ (figura 2).

fig. 2

Interesant este faptul că într-un sigiliu contemporan, aparținând lui Ioan Grădișteanu, vel clucer la 1843, aceleași mobile apar dispuse într-o formă sensibil diferită și anume scut tăiat, în partea superioară despicat, încărcat în 1° cu personajul în armură și având aceleași attribute, însă inversate⁹, în 2° cu o acvilă cruciată contumată privind spre o sabie cu lama curbă ce iese din penajul său și în 3° cu un șarpe încolăcit. Scutul este timbrat de coroana de conte, iar suportii sunt aceiași¹⁰, cu

fig. 3

⁶ Victor Boutton, *Nouveau traité des armories où la science et l'art du blason*, Paris, 1887, p. 78; Michel Pastoureau, *Traité d'héraldique*, Paris, 1997, p. 176.

⁷ Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 165.

⁸ *Ibidem*, p. 403.

⁹ Spada din mâna dreaptă are lama curbă, spre deosebire de compoziția anterior citată, în care aceasta apare dispusă în pal.

¹⁰ Dan Cernovodeanu, *op.cit.*, p. 403.

mici deosebiri, la poziția labelor posterioare (figura 3). Ce a determinat aceste modificări compoziționale la o distanță relativ mică de timp este greu de precizat.

În mod cert însă, pe lespedea de mormânt a lui Nicolae Grădișteanu (1839-1909), tatăl Ioanei Grădișteanu¹¹, aflată în cimitirul Bellu¹², apare o reprezentare ce prefigurează tendințele spre simplificarea desenului heraldic și care ne trimite mai degrabă la prima stemă. Astfel, scutul, în formă de inimă, este destinat în exclusivitate mobilei principale¹³, cu atributele dispuse în aceeași manieră ca în sigiliul anterior, pentru ca șarpele încolăcit să coboare pe baza acestuia, părand că îl susține. Cimierul se menține, în linii mari, în aceeași formă cu cea din sigiliul lui Constantin N. Grădișteanu, cu deosebirea că acvila cruciată ține de vârf, în gheara stângă, o sabie foarte puternic reliefată, dotată cu gardă. Suportii și deviza nu prezintă modificări¹⁴ (figurile 4 și 5).

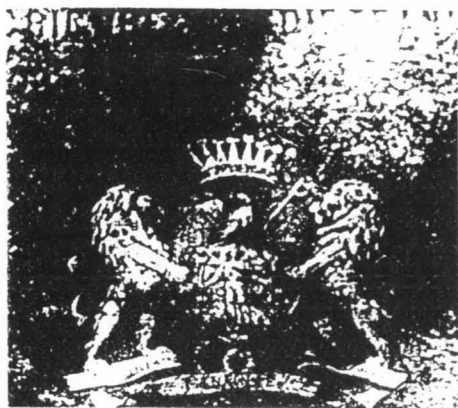

fig. 4 și 5

¹¹ Pe lespede nu sunt prezente alte elemente de identificare în afara numelui; identificarea s-a făcut după G. Bezviconi, *Necropola Capitalei*, Institutul de Istorie „N.Iorga”, București, 1972, p. 147.

¹² Mulțumim colegului Tudor Radu Tiron pentru faptul că ne-a adus la cunoștință existența acestei lespezi în locul amintit, permițându-se astfel lărgirea investigațiilor.

¹³ În această reprezentare, se poate observa cum detaliile de înfățișare ale personajului se schimbă de la imaginea unui luptător în armură spre cea a unui dorobanț în ținuta de vară, model 1873, însă cu tunică în loc de mantou. Vezi Cristian M. Vlădescu, *Din Colecția de uniforme a Muzeului Militar Central*, București, Editura Militară, 1970, p. 18.

¹⁴ Figura 5 conține aceeași reprezentare, cu deosebirea că se schimbă smalțul câmpului în roșu – impropriu stemei Grădișteanu. Piesa provine din arhiva lui Dan Cernovodeanu, aflată în prezent în posesia colegului Tudor Radu Tiron.

Grădișteanu

fig. 6

Emanuel Hagi-Moscu, redă, în 1918, cu nouă ani înainte de reprezentarea datată 1927, ca stemă a Grădiștenilor, un scut albastru încărcat cu personajul în armură, de argint, având în mâna dreaptă un sceptru terminat în formă romboidală de aur, iar în cea stângă o sabie din același metal și călcând pe un șarpe natural¹⁵ (figura 6). Celelalte elemente exterioare lipsesc, știut fiind faptul că autorul s-a rezumat în albumul său heraldic doar la conținutul armeriilor. În felul acesta se clarifică și smalturile care, în izvoarele prezentate anterior, sunt fie incomplete, fie ilizibile, ca urmare a suportului. Astfel, cartierul întâi al stemei din 1927 ne apare ca sinteza unui proces de prefacere pe care l-a cunoscut

blazonul Grădiștenilor de-a lungul a aproape un secol, rezultanta fiind o compoziție fără partițiuni și, poate și ca urmare a acestui fapt, mai armonioasă.

Dacă avem însă în vedere cadrul mai general în care se integrează evoluția particulară a acestei reprezentări, se cuvin o serie de precizări. În primul rând, care ar fi justificarea prezenței stemei țării – aici timbrând scutul – într-o compoziție heraldică ce nu aparținea unei familii care să fi dat domnitori? Comparația cu alte blazoane de aceeași factură din secolul al XIX-lea reflectă faptul că situația nu este singulară. Acvila cruciată apare și la Bărcănești și la Florești și la Slătineanu sau Cretzianu, însă în interiorul scuturilor. O dată cu instaurarea domniilor pământene în Principate, sistemul de combinare a stemei țării cu elemente din cea de familie a voievozilor în scaun se generalizase, ca o influență venită din partea heraldicii europene¹⁶. Tot de factură externă este și maniera de reprezentare a păsării, deseori tributară, până la un punct, acvilei rusești, iar câteodată chiar celei napoleoniene¹⁷. Prin urmare, credem că ar putea fi vorba de un aport nemijlocit dinspre armorialul de stat spre cel privat, în condițiile în care și într-un caz și în celălalt se constată tendințe de adaptare la o serie de precepte heraldice de factură occidentală sau central-europeană. În cazul stemelor boierești aceste tendințe sunt mai vădite grație preluării coroanei contale ca ornament exterior¹⁸, un exemplu fiind chiar compoziția Grădiștenilor.

¹⁵ Hagi-Moscu Emanuel, *Steme boierești din România [Album heraldic]*, București, 1918, planșa 5.

¹⁶ Dan Cernovodeanu, *op.cit.*, p. 76.

¹⁷ În acest caz aspectul acvilei este mai degrabă de factură napoleoniană; vezi și Victor Bouton, *op.cit.*, p. 426; Dan Cernovodeanu, *op.cit.*, p. 60, 239.

¹⁸ Dan Cernovodeanu, *op.cit.*, p. 175.

Graf von Sankt-Georgen in Bozing
 J. Siebmacher's Wappenbuch.
 Der Adel v. Kroatien in Slavonien
 4
 Nürnberg

F. Steiner's Handl. Papier am 183.

fig. 7

În ceea ce privește cartierele afectate familiei Saint-Georges, acestea apar ca expresia finală a unui proces mai amplu, avându-și originile în spațiul german, și pe care documentele fondului cu același nume îl evidențiază din plin, așa după cum reiese și din tabloul de la p. 121. Aflăm, astfel că „elementul care se întâlnește la aproape toți membrii acestei familii este stema cu șase raze, după cum se vede din documentul din 1302 al Contelui Abraham” (figura I – Armele conților Sanct-Georgen), apoi într-o execuție mai frumoasă pe pecetea „contelui Petru de pe un document din 1407, din Arhivele orașului Pressburg” (figura II – Armele conților Sanct-Georgen). „Podoaba coifului și colorile nu se văd însă decât abia în secolul al XIV-lea. La început, steaua cu șase raze împărțită diagonal, aur și roșu, pe fond albastru, iar apoi pe fond roșu-aur. În anul 1459, iunie 19, împăratul Frederic al III-lea al Germaniei, care lupta contra Ungariei, aduce o modificare a stemei acestei familii, introducând coroana imperială germană, pentru mari servicii aduse lui de conții Georg¹⁹, Johann și Sigmund²⁰ (figura III – Armele conților Sanct-Georgen). În continuare, se precizează că „stema descendenților actuali din România ai acestei familii – în Austria și Ungaria celelalte ramuri fiind stinse – este cea descrisă de Ivan von Nagy (*Magyarország csaladáy – Familii din Ungaria*)²¹. El spune că

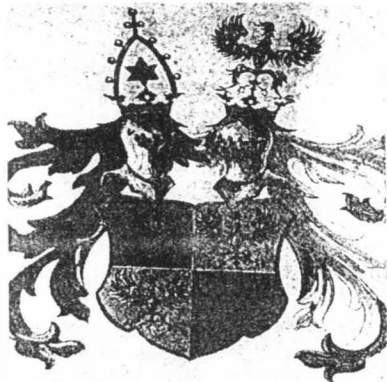

fig. 8

¹⁹ Nyulászine Straub Eva și Tarsoly Istvan, în lucrarea *A magyar Országos Levéltár czimereslevelei*, (*Diplome cu blazon din arhiva Națională a Ungariei*), Budapesta, 2000 (consultată pe CD), menționează pe conții „Szentgyörgz, Bazini Janos și Zsigmund”, care au primit stema cu steaua jumătate din aur și jumătate roșie, pe albastru, prin diploma dată la Viena, la 19 iunie 1459.

²⁰ D.A.N.I.C., fond Saint-Georges, XIV/2, f. 1. Descrierea în întregime a stemei concedate în 1459 este următoarea: „Scutum flaveum stella aurei rubeique colorum et galea torneamenti simili stella in summitate ejusdem redimitis atque adornatis pro majori domus et honoris vestrorum decore decrevimus quadam singulari corona exornare. Ita videlicet, quod ex nunc in antea perpetuis temporibus supra galeam scuti vestri coronam auream precise ad modum dyadematis imperialis elevatum arma hereditaria vestra circumdatem atque amplex autem cum fasciculo penarum adiustar caude pavonis in cacumine corone collarato deferre possitis et valeatis”. (Traducere: „Acordăm, spre o mai strălucită podoabă a casei și a cinstei voastre, un scut galben împodobit cu o stea în aur și roșu și cu un coif strunjit împodobit în vârf cu o stea asemănătoare și având deasupra o singură coroană. Aceasta din cauză că, până acum, în vremurile de dinainte ați putut și ați voit a avea întotdeauna deasupra coifului din scutul vostru o coroană de aur foarte asemănătoare unei coroane imperiale, protejând armele voastre ereditare, și afară de aceasta, având în vârful coroanei și un mănunchi de pene de forma unei cozi de păun.”)

²¹ Confrontarea cu lucrarea lui Nagy Ivan, *Magyarország Csaladai Czimerelkel és nemzékrendi táblákkal* (*Tabele cu blazoane și ranguri nobiliare ale familiilor din Ungaria*), pe care am consultat-o pe CD a scos la iveală o serie de diferențe în privința

această lărgire de stemă a fost acordată lui Georg de Sanct-Georgen în 1459 și a fost întrebuițată de Petru de Sanct-Georgen în anii 1502 și 1514²² (figura IV – Armele conților Sanct-Georgen; în detaliu și în ilustrația 8).

În cele ce urmează nu vom insista asupra spițelor genealogice care vin să întreprindă contextul în care s-au produs modificări în stema familiei, întrucât ele au fost deja publicate de Mihai Sorin Rădulescu²³, însă precizăm faptul că, potrivit cronicarilor germani și maghiari, se ajunge până la o ascendență din neamul Hunt-Pazman, datat 983²⁴. Din punct de vedere heraldic însă, compozițiile sunt interesante. Trecerea de la coiful așezat în profil, în stânga scutului, ca un simplu ornament, propriu stemelor de dinaintea secolului al XV-lea, spre moda așezării sale pe mijlocul scutului²⁵ este ușor de sesizat. De asemenea, este vizibil procesul de cristalizare a smalturilor compoziției, ajungându-se în final la fixarea lor, după ce la un moment dat culorile se suprapuneau, fapt încadrat în categoria excepțiilor de către știința heraldică. Particularitățile heraldicii germane se regăsesc cu claritate și ele, atât în privința modului de realizare a desenului propriu-zis, cât mai ales în obiceiul întrebuițării cimierelor multiple²⁶. Coroana, blazonată ca diademă imperială în documente, este, în fapt, o construcție eclectică rezultată în urma combinării unei mitre episcopale cu o coroană deschisă, improprie tipurilor de coroane recunoscute de arta heraldică europeană. (fig. 7 – Armele conților Sanct-Georgen).

Prin urmare, și în cazul cartierelor destinate familiei Saint-Georges poate fi probată o evoluție heraldică îndelungată, demnă de a fi cunoscută și recunoscută ca atare de specialiști. Dacă pretenția lui Alexandru-Saint Georges de a-și proba origini atât de ilustre și coborând în timp până în epoci greu de verificat documentar rămâne discutabilă, evoluția heraldică nu trebuie neglijată, dacă avem în vedere faptul că părți din stema de familie se regăsesc, în formă compozită, și în reprezentarea avută în vedere. Aceasta din urmă se dovedește importantă, în primul rând, pentru că ajută la stabilirea corectă, din punct de vedere cronologic, a etapelor constitutive ale blazonului Grădiștenilor. Ea reprezintă o dovadă în plus în privința fixării definitive, spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, a tipului heraldic amintit. În același timp, stema Ioanei Alexandru Saint-Georges constituie un model de compoziție heraldică echilibrată, sugerând parcă ea însăși prefacerile multiple din perioadele anterioare.

formei scutului, în acest caz baza fiind rotunjită. Stema este tot alb-negru, nepermițând alte concluzii în privința cromaticii.

²² *Ibidem*.

²³ Mihai Sorin Rădulescu, *O genealogie a familiei Saint-Georges (Sânjorz)*, în *Istoria ca lectură a lumii*, Iași, 1994, p. 641-647.

²⁴ D.A.N.I.C., fond Saint-Georges, XVII/1, f. 5.

²⁵ Jouffroi d'Eschavennes, *Traité complet de la science du blason*, Paris, f.a., p. 176.

²⁶ Otfried Neubecker, *The Oxford Guide to Heraldry*, Oxford University Press, 1990, p. 15.